

تبیین نقش ارزش‌های اخلاقی و رفتار شهروندی سازمانی با رضایتمندی مشتریان

دکتر علیرضا عقیقی*

گروه مدیریت، بخش مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت: 97/3/5، تاریخ پذیرش: 97/5/1) (چاپ سریع)

چکیده

زمینه: پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط ارزش‌های اخلاقی بر رضایت و وفاداری مشتریان با در نظر گرفتن نقش میانجی رفتار شهروندی سازمانی در شعب بانک تجارت شهرستان همدان انجام شده است.

روش: روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این تحقیق مشتریان بانک تجارت شهرستان همدان مشتمل بر 35460 نفر بوده است. و براساس جدول مورگان تعداد 380 نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از چهار پرسشنامه استفاده شد، که روایی آن بر اساس روایی همگرا و پایایی آن با محاسبه آلفای کرونباخ تأیید گردیده است. و الگوی ارائه شده با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری تجزیه و تحلیل گردید.

یافته‌ها: نتایج نشان دادند؛ ارزش‌های اخلاقی 83 درصد رفتار شهروندی سازمانی، ارزش‌های اخلاقی 68 درصد رضایت مشتریان، ارزش‌های اخلاقی 48 درصد وفاداری مشتریان، رفتار شهروندی سازمانی 25 درصد رضایت مشتریان و رفتار شهروندی سازمانی 26 درصد رضایت وفاداری مشتریان را پیش‌بینی می‌کنند.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های پژوهش، سازمان‌ها با ایجاد و تقویت رفتارهای اخلاقی و رفتار شهروندی سازمانی کمک شایانی در ارائه خدماتی بهتر و در نتیجه بهبود رضایت و وفاداری مشتریان می‌نمایند.

کلید واژگان: ارزش‌های اخلاقی، رفتار شهروندی سازمانی، رضایت مشتریان، وفاداری

سر آغاز

اصول اخلاقی در این فرض، قوانین و ضوابطی است که به حوزه عملکردها نظر دارد که خود، بی‌واسطه و یا با واسطه از مبانی نشات می‌گیرد (2). تحقیقات نشان می‌دهند که ادراکات افراد از این ارزش‌ها به‌طور مثبتی با باورهای اخلاقی خاص و مدیریت اخلاقی مرتبط است. ارزش‌های اخلاقی سازمان پاسخ‌های عمومی کارکنان به کار را افزایش می‌دهد. تعهد سازمانی یکی از نمودهای (نتایج) محیط اخلاقی می‌باشد زیرا کارکنان متعهد، اغلب با ارزش‌های سازمان ارتباط و اتصال دارند (3). این ارزش‌ها به استقرار و حفظ استانداردهایی کمک می‌کند که می‌تواند بر هدایت افراد به سوی

منطق ایده‌تمرکز بر ارزش‌های اخلاقی¹ به‌عنوان وسیله‌ای برای تأثیر بر رفتار اخلاقی² کارکنان این است که می‌توان انتظار داشت که افراد منطبق با ارزش‌های سازمان عمل کنند (1). ارزش‌ها مبنایی برای درک فرآیند تصمیم‌گیری اخلاقی³ هستند. یکی از صاحب‌نظران ارزش‌های اساسی انسانی را «به مثابه باورهای پایدار در خصوص رفتارهای خاص و اجتماعی ترجیح داده شده رفتار یا به رسمیت شناختن شرایط موجود» تعریف می‌کند. همانطور که یکی دیگر از اندیشمندان اشاره می‌کند، خواه ناخواه، اخلاقی رفتار کردن یک سازمان بستگی به رفتار اخلاقی کارکنان آن دارد. مقصود از

* نویسنده مسؤول؛ نشانی الکترونیکی: aghighi56 @ gmail.com

هنگامی که استانداردها یا ارزش‌های اخلاقی جهانی که شامل رفتارهای مثبت مناسب افراد در یک سازمان است، درک شود (10).

رضایتمندی به عنوان احساس لذت یا ناامیدی زمانی تعریف می‌شود که مشتری یک عملکرد درک شده محصول را با پیش فرض‌های خود مقایسه می‌کند (11-12). رضایت مشتری¹³ یکی از بهترین موارد مطالعه در بازاریابی است، چرا که آن را به عنوان یک عامل اصلی در دستیابی به اهداف سازمانی و به یک استاندارد پایه در هر عملکرد و تعالی برای هر سازمان در نظر می‌گیرند. شعار همیشه حق با مشتری است نشان برجسته از اولویت بالا و اهمیت رضایت مشتری است (13). واضح است که رضایت مشتری یک تجربه پس از تصمیم‌گیری است. شرکت‌ها معتقدند که نگه داشتن مشتری‌های فعلی سودآورتر از کسب مشتری‌های جدید برای جایگزینی کسانی است که از دست رفته‌اند (14). با این حال، برعکس، مشتریان ناراضی می‌توانند احساسات خود را از طریق رفتار خود بیان کنند (15). این پاسخ‌های رفتاری منفی ممکن است روی سودآوری شرکت تأثیر بگذارد. مصرف‌کنندگان حداقل می‌توانند احساسات منفی را به افرادی که می‌شناسند ابراز کنند و با توجه به پیشرفت در ارتباطات دیجیتالی، این موضوع می‌تواند به سرعت گسترش یابد، که به احتمال زیاد می‌تواند شهرت کسب و کار را به صورت مثبت یا به صورت نگران‌کننده‌تری شهرت منفی را تغییر دهد (16). این نکته منفی ممکن است بسیار مضر باشد و می‌تواند بر شهرت و سودآوری شرکت تأثیر بگذارد. مطابق با نظر دو تن از محققان (17) رضایت اشاره به «احساس لذت یا ناامیدی فرد در نتیجه مقایسه عملکرد محصول در رابطه با انتظارات او» دارد. رضایت مشتری در بسیاری از مطالعات اجتماعی و رفتاری مورد توجه بسیاری از اندیشمندان بوده است (18-19). مفهوم رضایت مشتری به طور کلی بر مبنای این مفهوم است که یک کسب و کار باید نیازهای مشتریان خود را از بعد پایداری و سودآوری برآورده کند (20-22).

مفهوم وفاداری در مشتری¹⁴ و ایجاد مشتریان وفادار در چهارچوب کسب و کار به صورت «ایجاد تعهد در مشتری برای انجام معامله با سازمان خاص و خرید کالاها و خدمات به صورت مکرر توصیف می‌شود (23).

وفاداری زمانی اتفاق می‌افتد که مشتریان قویاً احساس کنند سازمان مورد نظر به بهترین وجه ممکن می‌تواند نیازهای مربوط به آنها را برطرف کند، به طوری که رقیبان سازمان از مجموعه ملاحظات مشتریان خارج شده و به خرید از سازمان به طور انحصاری اقدام نمایند (24). وفاداری مشتری نشان‌دهنده موفقیت صنایع خدماتی، به خصوص صنعت بانکداری است با این حال، رضایت مشتری به طور حتم حاکی از وفاداری مشتری نیست (25). افزایش رضایت مشتریان از کیفیت خدمات به وفاداری آنها منجر

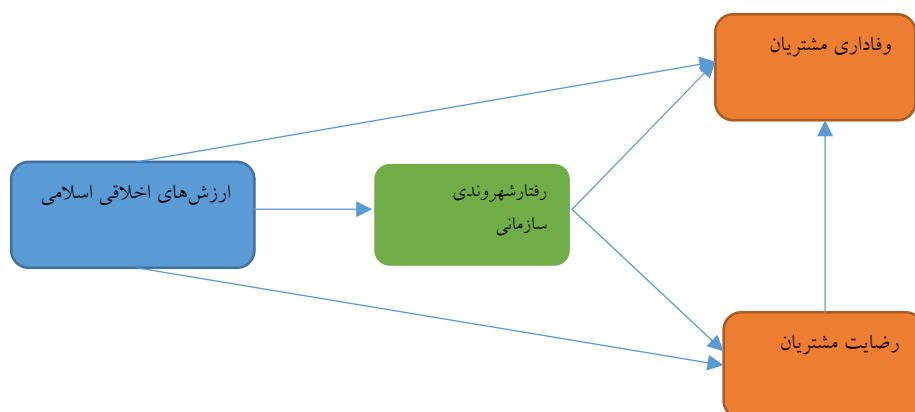
اقداماتی که برای سازمان مطلوب هستند تأثیر بگذارد. به طور ویژه، سازمان به طور گسترده‌ای میان اعضایش رایج شود موفقیت سازمانی افزایش می‌یابد. ارزش‌ها پایه و اساس فرهنگ هر سازمانی می‌باشند. همانند اصل فلسفه سازمان برای رسیدن به موفقیت، ارزش‌ها نیز مسیر و جهت مشترکی برای همه کارکنان و خط مشی‌ها و دستورالعمل‌هایی برای رفتار روزانه آنان ارائه می‌کنند (4). در یک سازمان خدماتی، کارکنان خط مقدم هستند که اغلب با مشتریان تعامل دارند و بنابراین اقدامات آنها به طور بالقوه می‌تواند تأثیر قابل توجهی در تلاش‌های سازمان برای ارتقاء رفتار اخلاقی داشته باشد. بعضی از رفتارهای غیراخلاقی⁴ کارکنان می‌توانند نه تنها سازمان‌ها بلکه مشتریانانشان را نیز تحت تأثیر قرار دهند.

از سویی دیگر تحقیقات اخیر نشان داده است که ادراک رفتار سازمانی مناسب (مثلاً رفتار اخلاقی یا اجتماعی) می‌تواند رفتار خرید مشتری را به صورت مثبتی تحت تأثیر قرار دهد (5). یکی از پیامدهای بالقوه مهم رفتار اخلاقی بروز رفتارهای شهروندی سازمانی⁵ است. این با تحقیقات گزارش شده توسط یکی از پژوهشگران (6) که ارتباط بین رفتار اخلاقی و رفتار شهروندی سازمانی را پیدا کرده است، سازگار است. با توجه به اینکه رفتار شهروندی سازمانی با افزایش سطح عملکرد واحد (7) و همچنین با بهره‌وری فردی بالاتر (6) همراه است. تحقیقات انجام شده در این زمینه موافق هستند که رفتار و نگرش کارکنان در «لحظات بحرانی» در ارتباط با تعامل مشتریان تأثیر قابل توجهی بر درک مشتریان از کیفیت ارائه خدمات دارند (8). بررسی ادبیات مربوطه، پاسخ‌های مختلف نگرشی و رفتاری کارکنان را نشان می‌دهد که می‌تواند تأثیر مثبت و منفی بر روی درک مشتریان از کیفیت خدمات داشته باشد. بررسی ادبیات دو رویکرد اصلی در تعریف مفهوم رفتار شهروندی سازمانی را مشخص می‌کند. محققان اولیه این موضوع این نوع رفتار را رفتاری غیرعادی دانسته‌اند - مشارکت فردی در محل کار که فراتر از الزامات مشخص شده است و به طور مستقیم یا صریحاً به رسمیت شناخته نمی‌شود. جریان دیگری از تحقیق نشان می‌دهد که رفتار شهروندی سازمانی باید به طور جداگانه از عملکرد کاری در نظر گرفته شود. رفتار شهروندی سازمانی دارای ابعاد متفاوتی است. که در مورد آنها بین صاحب‌نظران اختلاف نظر وجود دارد. بررسی‌های یکی از محققان نشان داد که تقریباً 30 نوع رفتار شهروندی سازمانی از سوی محققان ارائه شده که بیشتر این موارد از لحاظ مفهومی یکسان هستند. وی طبقه‌بندی جدیدی را ارائه نمود که شامل هفت بعد اصلی می‌باشد. این ابعاد از نظر وی عبارتند از: 1. رفتارهای کمک‌کننده⁶ 2. رادمردی⁷ 3. وفاداری سازمانی⁸ 4. اطاعت سازمانی⁹ 5. ابتکارات فردی¹⁰ 6. رفتار مدنی¹¹ 7. توسعه خود¹² (9). در این دیدگاه، رفتار شهروندی سازمانی باید به عنوان یک مفهوم

نسبت به یک محصول، یک سرویس یا یک خرده‌فروش می‌شود. حتی اگر مشتریان خرید را تکرار نکنند اما خدمات آنها را به مشتریان دیگر توصیه کنند، وفاداری نگرشی بروز کرده است (29). در تحقیق حاضر سعی خواهد شد تأثیر رعایت اصول و ارزش‌های اخلاق بانک تجارت بر رضایتمندی و وفاداری مشتریان آزمایش و بررسی شود. بنابراین، مسئله اصلی این تحقیق آن است که آیا رعایت ارزش‌های اخلاقی و رفتار حرفه‌ای کارکنان بانک بر رضایتمندی و وفاداری مشتری با در نظر گرفتن نقش میانجی رفتار شهروندی سازمانی تأثیر می‌گذارد یا خیر؟ بر همین اساس مدل مفهومی مورد نظر پژوهش در نگاره شماره 1 ارائه شده است.

می‌شود. اگر چه رضایت مشتری عنصری حیاتی در صنعت بانکداری محسوب می‌شود، اما وفاداری مشتری نسبت به رضایت مشتری از ارزش بیشتری برخوردار است؛ زیرا مشتریان وفادار جهت دریافت خدمت مجدد به بانک بازخواهند گشت و بانک را به دوستان خود پیشنهاد می‌کنند که این امر به نوبه خود سودآوری بانک را افزایش خواهد داد (26). براساس ادبیات، دو طبقه بندی از وفاداری وجود دارد (27-28): رفتاری و نگرشی. از دیدگاه رفتاری، وفاداری راهی برای رفتار است. تکرار در خرید یک شاخص وفاداری است. براساس رویکرد نگرشی، وفاداری یک نگرش شخصی است که احساسات مختلف باعث وفاداری مصرف‌کنندگان

نگاره 1: مدل مفهومی پژوهش

همدلی، استفاده‌گردید. جهت سنجش وفاداری، نیز از پرسشنامه 6 سنجش‌ای با دو مولفه، وفاداری نگرشی و وفاداری رفتاری، استفاده‌گردید. و برای سنجش رفتار شهروندی سازمانی، نیز از پرسشنامه 12 سنجش‌ای در قالب چهار بعد: جوانمردی با 3 گویه؛ رفتار مدنی با 3 گویه؛ با وجدان بودن 3 گویه؛ و نعدوستی 3 گویه، استفاده‌گردید. مقیاس پاسخ‌گویی پرسشنامه طیف لیکرت 5 درجه‌ای (1=خیلی کم تا 5=خیلی زیاد) است روایی پرسشنامه نهایی بر اساس روایی محتوایی و روایی همگرا به دست آمده همچنین پایایی ابزار پژوهش نیز با استفاده از آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفت؛ نتایج این آزمون در جدول 2 آمده است که نشان از پایایی و روایی مناسب ابزار تحقیق دارد. همانطور که در جدول نشان داده شده‌است، آلفای کرونباخ برای همه متغیرها بالای 0/70 و از سطح قابل قبولی برخوردار است. در نهایت، جهت آزمون فرضیات از الگوی معادلات ساختاری، با استفاده از نرم‌افزار اسمارت پی ال اس 2 استفاده‌گردید.

روش

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مشتریان بانک تجارت شهرستان همدان مشتمل بر 35460 نفر بوده است. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و فرمول حجم نمونه کوکران حجم نمونه 380 نفر انتخاب‌گردید. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان به طور خلاصه در جدول 1 به تصویر کشیده شده است. در پژوهش حاضر برای سنجش متغیرهای مورد نظر از چهار پرسشنامه محقق ساخته بنابه ضرورت استفاده شد. جهت سنجش ارزش‌های اخلاقی، از پرسشنامه 14 سنجش‌ای با پنج مولفه، صداقت با مشتری، رفق و مدارا، خوش‌رویی و خوش اخلاقی، صراحت در برخورد با مشتری و احترام به مشتری است، استفاده شده است. جهت سنجش رضایت مشتری نیز از پرسشنامه 23 سنجش‌ای با پنج مولفه، اطلاع رسانی، اعتماد مشتریان به کارکنان، ضمانت و تضمین، ابعاد فیزیکی و

جدول 1: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه نمونه

جنسیت	سن	سابقه داشتن حساب	تحصیلات
مرد	20-30 سال	144 کمتر از 1 سال	50 زبردیلیم
		1 تا 5 سال	109 دیپلم
	30-40 سال	152 5 تا 10 سال	67 فوق دیپلم
زن	40-50 سال	57 10 تا 15 سال	99 لیسانس
		27 کمتر از 1 سال	55 فوق لیسانس و بالاتر
	بیشتر از 50 سال	1 تا 5 سال	161

یافته‌ها

بررسی برازش الگوی معادلات ساختاری در سه بخش انجام می‌شود: 1. برازش مدل‌های اندازه‌گیری یا مدل‌های بیرونی 2. برازش مدل ساختاری یا مدل‌های درونی 3. برازش مدل کلی. برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری در این پژوهش، پایایی و روایی مدل‌های اندازه‌گیری بررسی گردید. یکی از معیارهایی که در مدل‌های اندازه‌گیری کنترل می‌شود پایایی سازگاری درونی است. معیار سنتی برای این کنترل آلفای کرونباخ است. برای مطالعات تأییدی این مقدار بایستی بیشتر از 0/7 باشد (30). همان‌طور که جدول شماره دو نشان می‌دهد آلفای کرونباخ تمامی متغیرهای تحقیق بیشتر از 0/7 می‌باشند که حاکی از پایایی مناسب مدل دارد. پایایی مرکب (pc) همه معرف‌ها با سازه متناظر برای تعیین همبستگی درونی ابزار اندازه‌گیری به کار می‌رود. مقدار پایایی مناسب برای هر معرف با سازه متناظر آن و پایایی مرکب حداقل 0/7 است. جدول 3 نشان می‌دهد که تمامی سازه‌ها دارای پایایی ترکیبی بیش از 0/7 هستند که برازش مناسب مدل‌های اندازه‌گیری را نشان می‌دهد. همچنین روایی همگرا برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری در روش پی ال اس به کار برده می‌شود.

برخی مقدار مناسب این معیار را 0/5 در نظر گرفته‌اند (31). نتایج مشخص شده در جدول شماره سه نشان می‌دهد روایی همگرای تمامی سازه‌ها از 0/5 بالاتر است. بعد از بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری نوبت به برازش مدل ساختاری پژوهش می‌رسد. برای ارزیابی مدل ساختاری در این مطالعه از ضرایب معناداری Z (مقادیر t-values)، ضریب تعیین (R^2)، معیار و ضریب افزونگی استفاده شده است.

ضرایب معناداری Z (مقادیر t-values) برای تأیید یک فرضیه یا معناداری وجود ارتباط در سطح 95%، 99%، 999% به ترتیب حداقل t آماری معادل 1/96، 2/52، 3/32 می‌باشد (31). همان‌گونه که در جدول 4 نشان داده شده است تمام ضرایب معناداری روابط بیش از 2/52 می‌باشد که می‌توان تمامی روابط بین متغیرها را تأیید نمود.

جدول 2: سؤالات مربوط به متغیرها و ضریب پایایی هر یک

متغیر	سؤالات مربوطه	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ
ارزش‌های اخلاقی	1-14	14	0/949
رفتار شهروندی سازمانی	15-26	12	0/886
رضایت مشتریان	27-49	23	0/942
وفاداری مشتریان	50-55	6	0/872

جدول 3: پایایی ترکیبی و روایی همگرا

متغیر	پایایی ترکیبی	واریانس تبیین شده
ارزش‌های اخلاقی	0/956	0/61
رفتار شهروندی سازمانی	0/909	0/48
رضایت مشتریان	0/95	0/50
رضایت مشتریان	0/914	0/66

جدول 4: ضرایب معناداری

مسیر	α	$Z \alpha/2$	T
ارزش‌های اخلاقی ← رفتار شهروندی سازمانی	0/001	3/32	53/784
ارزش‌های اخلاقی ← رضایت مشتریان	0/001	3/32	7/063
ارزش‌های اخلاقی ← وفاداری مشتریان	0/001	3/32	3/636
رفتار شهروندی سازمانی ← رضایت مشتریان	0/01	2/52	2/393
رفتار شهروندی سازمانی ← وفاداری مشتریان	0/001	3/32	3/799
رضایت مشتریان ← وفاداری مشتریان	0/001	3/32	3/346
ارزش‌های اخلاقی ← رفتار شهروندی سازمانی ← رضایت مشتریان	0/001	3/32	75/73
ارزش‌های اخلاقی ← رفتار شهروندی سازمانی ← وفاداری مشتریان	0/001	3/32	36/43
رفتار شهروندی سازمانی ← رضایت مشتریان ← وفاداری مشتریان	0/001	3/32	56/55

جدول 5: مقادیر R^2 ، شاخص Q^2 و ضریب افزونگی

ابعاد	ارتباط پیش بین	ضریب تعیین	ضریب افزونگی
رفتار شهروندی سازمانی	0/463	0/695	0/57
رضایت مشتریان	0/385	0/825	0/61
وفاداری مشتریان	0/554	0/912	0/53

نشان می‌دهد که نشان از قدرت پیش‌بینی قوی این مدل برای تمامی سازه‌ها دارد و برازش مناسب مدل ساختاری را تأیید می‌نماید.

به منظور تأیید یا رد فرضیه‌های اول تا پنجم از ضرایب استاندارد و اعداد معناداری استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده از مدل مفهومی پژوهش در دو حالت ضرایب معناداری و تخمین استاندارد در جدول شماره شش نشان داده شده است. همچنین جهت آزمودن تأثیر متغیر میانجی در فرضیات ششم الی هفتم، از آماره‌ای به نام VAF استفاده شده است، در واقع این مقدار نسبت اثر غیرمستقیم بر اثر کل را می‌سندد.

معیار اساسی برای ارزیابی متغیرهای مکنون درون‌زا، ضریب تعیین (R^2) است. مقادیر R^2 برابر با 0/67، 0/33 و 0/19 در مدل‌های مسیری PLS به ترتیب قابل توجه، متوسط و ضعیف توصیف می‌شود. (22). مقدار R^2 برای تمامی متغیرها همان‌گونه که در جدول 5 نشان داده شده است قوی می‌باشد؛ که حاکی از برازش قوی مدل ساختاری دارد. معیار دیگر برای ارزیابی مدل ساختاری بررسی توانایی مدل در پیش‌بینی کردن است. معیار غالب برای رابطه پیش‌بین شاخص Q^2 استون و گایسر است. اثر نسبی ارتباط پیش‌بین را می‌توان به‌وسیله سنجش Q^2 برآورد کرد. مقادیر 0/2، 0/15 و 0/35 به ترتیب ارتباط پیش‌بین کوچک، متوسط و بزرگ یک متغیر مکنون معین را نشان می‌دهند. جدول شماره پنج مقادیر Q^2 سازه‌های درون‌زای را

جدول 6: آزمون فرضیه‌ها

نتیجه	p	T	ضرایب مسیر	مسیر
قبول	p<0/001	53/784	0/834	ارزش‌های اخلاقی ← رفتار شهروندی سازمانی
قبول	p<0/001	7/063	0/685	ارزش‌های اخلاقی ← رضایت مشتریان
قبول	p<0/001	3/636	0/483	ارزش‌های اخلاقی ← وفاداری مشتریان
قبول	p<0/01	2/393	0/254	رفتار شهروندی سازمانی ← رضایت مشتریان
قبول	p<0/001	3/799	0/268	رفتار شهروندی سازمانی ← وفاداری مشتریان
قبول	p<0/001	3/346	0/250	رضایت مشتریان ← وفاداری مشتریان
قبول	p<0/001	75/73	0/425	ارزش‌های اخلاقی ← رفتار شهروندی سازمانی ← رضایت مشتریان
قبول	p<0/001	36/43	0/315	ارزش‌های اخلاقی ← رفتار شهروندی سازمانی ← وفاداری مشتریان
قبول	p<0/001	56/55	0/191	رفتار شهروندی سازمانی ← رضایت مشتریان ← وفاداری مشتریان

0/36 را

به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی نموده‌اند (31).

جدول شماره هفت مقدار شاخص‌های کیفیت برای مدل‌های بیرون، درونی و کلی پژوهش را نشان می‌دهد. که با توجه به سه مقدار 0/1، 0/25 و 0/36 به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF، مقدار به‌دست‌آمده 0/69 برای GOF، نشان از برازش کلی قوی مدل برای پژوهش حاضر دارد.

جدول 7: شاخص‌های کیفیت مدل

شاخص	مدل
0/84	مدل (بیرونی) اندازه‌گیری
0/75	مدل (درونی) ساختاری
0/69	مدل کلی

بحث

زیربنای همه ارزش‌ها در سازمان، ارزش‌های اخلاقی می‌باشد، که در حوزه‌ی کارآمدی منابع انسانی جایگاه ویژه‌ای دارد. رفتار شهروندی سازمانی نیز بر پایه‌ی اصول و ارزش‌های اخلاقی خارج از قوانین و مقررات اجتماعی استوار است، اما رفتار اخلاقی و ماهیت آن تأثیر غیر قابل‌انکاری بر رفتار شهروندی سازمانی و نوع آن و همچنین میزانی که افراد آن را بروز می‌دهند، دارد. در بررسی و تجزیه و تحلیل رفتار سازمان‌ها، دستیابی به درک مفاهیم اخلاقی و ارزش‌های اخلاقی یکی از الزامات حیاتی است. نماد بیرونی سازمان‌ها را رفتارهای اخلاقی آنها تشکیل می‌دهد، که خود حاصل جمع ارزش‌های گوناگون اخلاقی است که در آن سازمان‌ها، ظهور و بروز یافته است. نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که ارزش‌های اخلاقی روی رفتار شهروندی سازمانی، رضایت مشتری و وفاداری مشتری تأثیر مستقیم دارد. رضایت مشتری نیز بر وفاداری مشتری تأثیر مستقیم دارد. تأثیر مثبت رفتار شهروندی سازمانی بر رضایت مشتری و وفاداری مشتری، معنادار است. همچنین، ارزش‌های اخلاقی، از طریق متغیر میانجی رفتار شهروندی سازمانی بر

$$VAF = \frac{a \times b}{(a \times b) + c}$$

مفروضات فرمول:

a: مقدار ضریب مسیر میان متغیر مستقل و میانجی
b: مقدار ضریب مسیر میان متغیر میانجی و وابسته

c: مقدار ضریب مسیر میان متغیر مستقل و وابسته

همچنین برای آزمون معناداری تأثیر میانجی یک متغیر در رابطه میان دو متغیر از آزمون سوپل استفاده شده است.

$$Z\text{-value} = \frac{a \times b}{\sqrt{(b^2 \times s_a^2) + (a^2 \times s_b^2) + (s_a^2 \times s_b^2)}}$$

مفروضات فرمول:

a: مقدار ضریب مسیر میان متغیر مستقل و میانجی

b: مقدار ضریب مسیر میان متغیر میانجی و وابسته

s_a : خطای استاندارد مربوط به مسیر میان متغیر مستقل و میانجی

s_b : خطای استاندارد مربوط به مسیر میان متغیر میانجی و وابسته •

در مدلسازی با رویکرد حداقل مربعات جزئی، برای سنجش برازندگی مدل از سه معیار کیفیت مدل اندازه‌گیری (بیرونی)، مدل ساختاری (درونی) و معیار کلی مدل (GOF) استفاده می‌شود. متوسط اشتراک (، برای ارزیابی کیفیت تمام مدل‌های اندازه‌گیری (مدل بیرونی) استفاده می‌شود. میانگین افزونگی 17 معیار کلی کیفیت مدل ساختاری (مدل درونی) است که برای همه بلوک‌های درون‌زا به کار می‌رود. در مدل‌سازی مسیری PLS معیاری برای سنجش تمام مدل وجود ندارد. باین وجود، یک معیار کلی برای نیکویی برازش به وسیله یکی از صاحب‌نظران پیشنهاد شده است. این شاخص هر دو مدل اندازه‌گیری و ساختاری را مدنظر قرار می‌دهد و به عنوان معیاری برای پیش‌بینی عملکرد کلی مدل به کار می‌رود (30). این معیار به‌صورت میانگین هندسی و متوسط اشتراک محاسبه می‌شود؛ سه مقدار 0/1، 0/25 و

شهروندی سازمانی بر رضایت مشتریان (0/254) است. رفتار اخلاقی منجر به رفتارهای شهروندی سازمانی (ابعاد جوانمردی و نوع دوستی) می‌شود که به‌عنوان آثار و نتایج رفتار اخلاقی در سازمان نمایان می‌شوند. ایجاد ارزش‌های اخلاقی در سطح سازمان می‌تواند از طریق تاثیر بر متغیرهای سازمانی دیگر، منجر به سطح بالاتر رفتار اخلاقی کارکنان شود و از این طریق رضایت و وفاداری مشتریان را در سطح مطلوبی نگه دارد.

اگر بر مبنای این استدلال این موضوع را بپذیریم که ریشه‌های اخلاقی را می‌توان در ایمان مذهبی جستجو کرد بر این مبنای رفتار شهروندی کارکنان در سازمان‌ها را نیز که در این ارزش‌ها ریشه دارد، می‌توان از اموری به حساب آورد که فضیلت محسوب می‌شوند. از این دیدگاه، همواره تمایل و گرایش به بروز رفتارهای شهروندی سازمانی در کارکنان سازمان وجود دارد. دستاورد دین در حوزه بسترسازی، ایجاد انگیزه بیشتر در کارکنان به‌منظور بروز این رفتارها و ثبات و پایداری این جریان رفتاری در سازمان است (37). بنابراین با ترویج مفاهیمی چون وجدان، جوانمردی، و ارزش‌های اخلاقی می‌توان محیط‌های اخلاقی قویتری ایجاد نمود که حمایت‌کننده و تشویق‌کننده رفتار اخلاقی هستند و به ایجاد و نشر ارزش‌های اخلاقی در سازمان کمک می‌کنند؛ براین‌اساس، مدیران برای ایجاد یک فرهنگ اخلاقی حیاتی هستند که در آن کارکنان را به رفتار اخلاقی تشویق می‌کنند. در انجام این کار، سازمان‌ها می‌توانند تصویر سازمان را در میان اجزای خارجی تقویت کنند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر در زمینه اهمیت ارزش‌های اخلاقی، پیشنهاد می‌شود؛ سازمان‌ها در درجه نخست جهت جذب کارکنان متعلق به اخلاق اسلامی و سپس تشویق، حمایت و پرورش بیشتر آنها به منظور ارتقا جوّ کاری اخلاقی تلاش نمایند. بنابراین، کارکنان سازمان برای حصول اطمینان از موفقیت در این حوزه حیاتی هستند؛ زیرا آنها افرادی هستند که در نهایت مسئول ارائه خدمات با کیفیت هستند که با انتظارات مشتریان مطابقت دارند.

از آنجایی که ممکن است علاوه بر متغیرهای شناسایی شده در این پژوهش، متغیرهای دیگری نیز به‌عنوان محرک‌های قوی بر رضایت مشتریان و وفاداری مشتریان وجود داشته باشد، بنابراین به‌نظر می‌رسد بررسی و تکمیل عناصر مذکور می‌تواند مفید واقع گردد. در انتها یادآور می‌شود که لازم است پژوهش‌های بیشتری در مورد بررسی نقش متغیرهایی اخلاقی بر رضایت و وفاداری مشتریان صورت پذیرد.

نتیجه‌گیری

نظر به اهمیت ارتقاء ارزش‌های اخلاقی کارکنان در محیط سازمانی، لزوم توجه به نقش اخلاق کار و اثرات این مولفه‌ها بر بهره‌وری نیروی کار و در نهایت اثر آن بر ایجاد رضایتمندی در مشتریان را بیش از پیش مشخص می‌نماید. برای اینکه کارکنان در وضعیتی قرار گیرند که بروز رفتارهای فراتر از نقش در آنان افزایش یابد، باید نخست عواملی را که بر نهادهای اخلاقی در سازمان تاثیر می‌گذارند، شناسایی

رضایت و وفاداری مشتری تأثیر مثبت دارد، رابطه مثبت رفتار شهروندی سازمانی با وفاداری مشتری از طریق متغیر میانجی رضایت مشتریان، معنادار است. کارکنان اخلاق‌مدار تأثیر بسزایی بر ادراک مشتریان در زمینه قابل اتکابودن سازمان دارند. کارکنانی که موفق به جلب اعتماد مشتری شده‌اند، این پیام را می‌رسانند که سازمان متبوع آنها - که خود نیز زیربخشی از این سازمان‌اند - قابل اعتماد است. همچنین مشتریان چنین فرض می‌کنند که رفتار کارکنان، منعکس‌کننده ارزش‌ها و نگرش‌های سازمان متبوع وی است. براساس تحلیل مسیر انجام شده؛ قوی‌ترین رابطه علی میان مؤلفه‌های چهارگانه مدل، تأثیر مستقیم و معنادار عوامل ارزش‌های اخلاقی اسلامی بر رفتار شهروندی سازمانی است (ضریب استاندارد: 0/834). با توجه به نقش ارزش‌های اخلاقی در سازمان می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که توجه و ارتقاء صداقت با مشتری، خوش‌رویی، رفق و مدارا و خوش اخلاقی در میان کارکنان، می‌تواند سبب بروز رفتارهای فراتر از نقش مثل نودوستی، باوجدان بودن و جوانمردی در ارتباط کارکنان با مشتریان و انجام خدمات با کیفیت مناسب به مشتریان گردد که این امر باعث رضایت بیشتر مراجعان و بالطبع ایجاد وفاداری بیشتر در میان مشتریان گردد.

همچنین بر اساس تحلیل مسیر انجام شده، قویترین رابطه علی مستقیم موثر بر رضایت مشتریان را، متغیر ارزش‌های اخلاقی اسلامی با ضریب مسیر 0/685 دارد. در ضمن قویترین رابطه علی مستقیم موثر بر وفاداری مشتریان را، متغیر ارزش‌های اخلاقی با ضریب مسیر 0/483 بیشترین اثر را دارد. و پس از آن متغیر رفتار شهروندی سازمانی با ضریب اثر 0/268 دارد. که با توجه به آن می‌توان نتیجه گرفت که توجه به ارزش‌های اخلاقی و همچنین حفظ کرامت و شان انسانی سبب ارتقای وفاداری مشتریان به بانک را فراهم می‌آورد.

براساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، یافته‌های تحقیق نشان داد بین ارزش‌های اخلاقی با رفتار شهروندی سازمانی تأثیر مثبت معناداری وجود دارد که نتایج این پژوهش با نتایج برخی مطالعات (32-35) همسویی داشته است. همچنین نتایج نشان داد که ارزش‌های اخلاقی روی رضایت مشتریان و وفاداری مشتریان اثر مثبت و معناداری دارد که نتایج این تحقیق با دیگر پژوهش‌های مرتبط سازگاری بالایی دارد (36). درحالی‌که رفتارهای اخلاقی ممکن است مرتبط با پیامدهای بیرونی مثل رضایت ارباب رجوع و شهرت سازمان باشد، پیامدی که درون سازمان رخ می‌دهد، افزایش رفتارهای شهروندی سازمانی انجام شده کارکنان می‌باشد. کارکنانی که رفتارهای اخلاقی بالایی دارند بیشتر در رفتارها و فعالیت‌های فرانش¹⁵ یا فرا وظیفه‌ای شرکت می‌کنند. رفتارهای اخلاقی می‌تواند جو عمومی سازمان را مهیای بروز رفتارهای شهروندی نماید. زمانی که محیط سازمان به‌عنوان یک محیط اخلاقی سالم شناخته شود، انتظار بروز رفتارهای شهروندی سازمانی نیز بیشتر می‌شود.

نتیجه حاصل از تجزیه و تحلیل‌های استنباطی در این تحقیق حاکی از آن است که تأثیر ارزش‌های اخلاقی بر رضایت مشتریان از طریق متغیر میانجی رفتار شهروندی سازمانی (0/425)، بیشتر از تأثیر مستقیم رفتار

References

- Hunt SD, Vitell SJ. (1986). A general theory of marketing ethics. *J Macromark*; 6:5-15 .
- Jaramillo F, Mulki J, Soloman P. (2006). The role of ethical on salesperson role stress, job attitudes, turnover intention, and job performance. *The Journal of Personal Selling Management*; 26(3).
- Filipova AA. (2009). Relationships among ethical climates, perceived organizational support, and intent-to-leave for licensed nurses in skilled nursing facilities. *Journal of Applied Gerontology*; 20(10), 1-23.
- Michalski JR. (2005) Retention in the nursing profession: a study of the effects of corporate ethical values on organizational commitment. [Ph.D thesis]. USA: Nova Southeastern University.
- Sen S, Bhattacharya CB. (2005). Does doing well always lead to doing better? Consumer reactions to corporate social responsibility. *J Mark Res*; 38:225-43.
- Turnipseed DL. (2002). Are good soldiers good? Exploring the link between organization citizenship behavior and personal ethics. *J Bus Res*; 55:1-15.
- Posdakoff PM, Mackenzie SB. (1994). Organizational citizenship behaviors and sales unit effectiveness. *J Mark Res*; 31: 351-63.
- Bitner MJ, Booms BH, Mohr LA. (1994). Critical service encounters: the employee's viewpoint. *Journal of Marketing*; 58: 95-106.
- Graham JW. (1991). An essay on organizational citizenship behavior. *Employee Responsibilities and Rights Journal*; 4: 249-270.
- Morrison EW. (1996). Organizational citizenship behaviour as a critical link between HRM practices and service quality. *Human Resource Management*; 35: 493-512.
- Oliver RL. (1981). Measurement and evaluation of satisfaction processes in retail Settings. *J Retail*; 57: 25-48.
- Tse DK, Wilton PC. (1988). Models of consumer satisfaction formation: an extension. *J Mark Res*; 25 (2): 204-212.
- Hunt SD, Chonko LB, Wilcox JB. (1984). Ethical problems of marketing researchers. *J Mark Res*; 21:309-24.
- Bloemer J. (1999). Linking perceived service quality and service loyalty: A multi-dimensional perspective. *European Journal of Marketing*; 33 (11,12): 1082-1106.

کنند. این ارزش‌ها به استقرار و حفظ استانداردهایی کمک می‌کند که می‌تواند بر هدایت افراد به سوی اقداماتی که برای سازمان مطلوب هستند تأثیر بگذارد. تا از رهگذر پایداری افراد در سازمان به این‌گونه ارزش‌های اخلاقی و متعالی زمینه بروز رفتارهای مورد نظر سازمان جهت تأمین نیازها و خواسته‌های مشتریان فراهم گردد. بسته به ماهیت سازمان، میزان رعایت اصول اخلاق و رفتار حرفه‌ای کارکنان آن در سرنوشت و بقایش تأثیرگذار است. حال، اگر این سازمان به اقتضای ماهیت خود با مسائل مالی و حساسیت‌هایی از این نوع مواجه شود اهمیت رعایت اخلاق و رفتار حرفه‌ای کارکنان دو چندان می‌گردد.

سپاسگزارى

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند تا از تمام کسانی که در این پژوهش همکاری نموده‌اند، به ویژه از مدیران، کارکنان و مشتریان بانک تجارت شهرستان همدان که صمیمانه گروه پژوهش را یاری نموده‌اند و نقش مهمی در تحقیق برعهده داشته است، مراتب تشکر و قدردانی را به عمل آورند.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار محترم شمرده شده است. همچنین در این پژوهش اصول اخلاقی رضایت آگاهانه، حفظ حریم خصوصی، ناشناس بودن پاسخگویان و محرمانه بودن اطلاعات در مورد آزمودنی‌های تحقیق رعایت گردیده است.

واژه‌نامه

1. ethical values	ارزش‌های اخلاقی
2. Ethical behavior	رفتار اخلاقی
3. Ethical Decision Making	تصمیم‌گیری اخلاقی
4. Unethical behavior	رفتارهای غیراخلاقی
5. organizational citizenship behavior	رفتار شهروندی سازمانی
6. Helping behavior	رفتارهای کمک کننده
7. Sportsmanship	رادمردی
8. Organizational loyalty	وفاداری سازمانی
9. Organizational obedience	اطاعت سازمانی
10. Individual initiative	ابتکارات فردی
11. Civil virtue	رفتار مدنی
12. Self development	توسعه خود
13. Customer satisfaction	رضایت مشتری
14. Customer loyalty	وفاداری مشتری
15. Xtra-role	فرانقش

27. Baloglu S. (2002). Dimensions of customer loyalty: Separating friends from wellwishers. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*; 43(1): 47-59.
28. Kumar V, Shah D, Venkatesan R. (2006). Managing retailer profitability-one customer at a time! *Journal of Retailing*; 82(4): 277-294.
29. Kursunluoglu E. (2011). Customer service effects on customer satisfaction and customer loyalty: A field research in shopping centers in İzmir city-Turkey. *International Journal of Business and Social Science*; 2(17), 52-59.
30. Fornell C, Larcker DF. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*; 18(2) 39-50.
31. Wetzels M, Odekerken-Shroder G, Van-Oppen C. (2009). Using PLS path modeling for assessing hierarchical construct models: Guidelines and empirical illustration. *MIS Quarterly*; 33(1): 177.
32. Ghasemzadeh A, Maleki S, Borouki-Milan S. (2015). The role of the intermediary's organizational identity in relationship between professional ethics and organizational citizenship behavior and deviant behavior work. *Journal of Medical Ethics and History of Medicine*; 7(4): 66-79. (In Persian).
33. Bahari-Far A, Javaheri-Kamel M. (2010). The consequences of organization's ethical values (study of organizational justice, organizational commitment and organizational citizenship behavior). *Semi-Annually Police Human Development*; 7(28): 95-118. (In Persian).
34. Seyedjavadin SR, Ahmadi SAA, Alavi A. (2013). Explaining the Islamic work ethics and organizational citizenship behavior through job value (case study, Isfahan University of Medical Sciences). *Health Information Management*. [Ph.D thesis]. Isfahan: University of Medical Sciences. (In Persian).
35. Rego A, Ribeiro N, Cunha MP. (2009). Perceptions of organizational virtuousness and happiness as predictors of organizational citizenship behaviors. *Journal of Business Ethics*; 93 (2): 215 - 235.
36. Vazifeh-Doost H, Memarian SH. (2014). Examining the relationship between salespersons' ethical behavior with satisfaction, trust and loyalty of policyholders in life insurance. *Insurance Journal*; 29(1):127-151. (In Persian).
37. Mooghali A, Seyedjavadin SR, Ahmadi SAA, Alavi A. (2014). Explaining the Islamic work ethics and organizational citizenship behavior through job value (case study, Isfahan University of Medical Sciences). *Health Information Management*; 10(2): 302-310. (In Persian).
15. Zeelenberg M, Pieters R. (2004). Beyond valence in customers' dissatisfaction: a review and new findings on behavioral response to regret and disappointment in failed services. *J Bus Res*; 57: 445-455.
16. Babin BJ, Harris WG. (2012). *Consumer behavior: CB*. 3rd ed. Mason, OH/USA: South-Western Cengage Learning.
17. Kotler P, Caslione JA. (2009). How marketers can respond to recession and turbulence. *J Cust Behav*; 8: 187-191.
18. Chen RF, Hsiao JL, Hwang HG. (2012). Measuring customer satisfaction of internet banking in taiwan: scale development and validation. *Total Qual Manag Bus Excel*; 23: 749-767.
19. Farooq MS, Aslam HA, Khan RA, Gillani F. (2009). Process definition clarity affecting quality of healthcare services in public sector hospitals. Canada: The Second Canadian Quality Congress.
20. Farooq MS. (2016). Social support and entrepreneurial skills as antecedents of entrepreneurial behaviour. [PhD Thesis]. Malaysia: Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS).
21. Izogo EE, Ogba IE. (2015). Service quality, customer satisfaction and loyalty in automobile repair services sector. *Int J Qual Reliab Manag*; 32: 250-269.
22. Radovic-Markovic M, Farooq MS, Markovic D. (2017). Strengthening the resilience of small and medium-sized enterprises. Budapest: Management, Enterprise and Benchmarking in the 21st Century. Óbuda University.
23. Roman S. (2003). The impact of ethical sales behaviour on customer satisfaction, trust and loyalty to the company: an empirical study in the financial services industry. *Journal of Marketing Management*; 19: 915-39.
24. Eakuru N, Mat N, Kamariah N. (2008). The application of structural equation modeling (SEM) in determining the antecedents of customer loyalty in bank in south Thailand. *Journal of the Business Review*; 10 (2): 129-139.
25. Adrian P, Bejou D, Ennew CT. (2004). Trust, ethics and relationship satisfaction. *International Journal of Bank Marketing*; 16: (4).
26. Ferguson RJ, Paulin M, Leiriao E. (2006). Loyalty & positive word-of-mouth: Patients and hospital personnel as advocates of a customer-centric health care organization. *Health Marketing Quarterly*; 23(3): 59-78.